

УДК [34.343]

Дідківська Галина Василівна –

кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри кримінального права та кримінології
Університету державної фіскальної служби України

Galina V. Didkivska –

candidate of juridical sciences, associate professor,
head of the Department of
Criminal Law and Criminology,
University of the State Fiscal Service of Ukraine
(31 Universytetska Street, Irpin, 08200, Ukraine)

Трошин Роман Вікторович –

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
кафедри кримінального права та кримінології
навчально-наукового інституту права
Університету державної фіскальної служби України

Roman V. Troshchyn –

Master's student of
the Department of Criminal Law and Criminology of
Education and Research Institute of Law,
University of the State Fiscal Service of Ukraine
(31 Universytetska Street, Irpin, 08200, Ukraine)

Актуальні проблеми запобігання злочинам в економічній сфері

Організація ефективної системи попередження злочинності у сфері економіки є однією з найактуальніших соціальних проблем сучасності, вирішення якої для багатьох країн світу є надзвичайно важливою і складною справою. Рівень злочинності у сфері економіки впродовж XXI сторіччя рік у рік зростає в усіх країнах світу незалежно від ступеню економічного розвитку, а наприкінці його досяг транснаціональних масштабів і став загрожувати національній і міжнародній безпеці багатьох країн світу.

Ключові слова: злочини, економіка, запобігання, економічна злочинність.

Организация эффективной системы предупреждения преступности в сфере экономики является одной из самых актуальных социальных проблем современности. Уровень преступности в сфере экономики в течение XXI века из года в год рос во всех странах мира независимо от степени экономического развития, а в конце его достиг транснациональных масштабов и стал угрожать национальной и международной безопасности многих стран мира.

Ключевые слова: преступления, экономика, предотвращение, экономическая преступность.

G.V. Didkivska, R.V. Troshchyn Actual Problems of Crime Prevention in Economic Sphere

One of the most pressing legal problems of today is the fight against economic crime. Ukraine is on the way to transforming it into a truly independent democratic rule of law. There is a number of positive developments along the way difficulties. Ukraine's transition from totalitarianism to true democracy is no different than in other countries post-Soviet period. The laws of human history are universal as well experience of world civilization shows that the crisis state of society, its economic and social instability are accompanied by a process rapid growth of national and transnational crime. Economic crime goes beyond traditional boundaries and interferes with the most profitable sectors (energy, privatization, financial and credit system) whose criminalization poses

a serious threat not only national but also international security.

Criminal law reform has undergone major changes in criminal liability law economic activity, which is quite natural. The system is gone command-administrative socialism with its undeniable domination state-owned property, limited to a minimum by private enterprise, central planning, firm control of the state in economic sphere for the purpose of willful implementation of economic plans, including the use of specially established for this criminal law methods. The transition of the country to a market multifaceted economy, development Entrepreneurship, competition promotion, expansion of foreign trade have objectively necessitated a fundamental review of the laws about so-called economic crimes, taken in the period of total control of the state over all economic activity.

The new economic situation has constantly required criminal liability for a range of socially dangerous acts, violating the foundations of business activity, for the manifestation of monopoly and restriction of competition, for various violations in the sphere of lending and banking, for tax evasion, fees (compulsory payments), for abuse of the issue of securities, for breach of commercial or banking secrecy and some other crimes.

Research of the problem of protection of the economic system of the state by means of criminal law is dictated by exceptional the importance of preventing and overcoming economic crimes in the period transition to a market economy.

Keywords: *crime, economics, prevention, economic crime.*

Постановка проблеми. Питання запобігання злочинам в економічній сфері, зокрема щодо створення державного правоохоронного органу, діяльність якого буде спрямована на виявлення, запобігання, припинення, розслідування та розкриття кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, які безпосередньо чи опосередковано завдають шкоди публічним фінансам, а також протидію злочинності у сфері оподаткування, митній, банківій та бюджетній сферах, запобігання їх учиненню в майбутньому.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Питанням визначення феномена та запобігання злочинам в економічній сфері присвятила свої роботи значна кількість науковців. Із найбільш вагомих досліджень з цієї тематики слід відзначити роботи А.М. Бойка, А.Ф. Волобуєва, Н.О. Гуторової, В.М. Дрьоміна, О.Г. Кальмана, І.В. Маслія, П.І. Орлова, В.М. Поповича, Є.Л. Стрельцова та ін. Окремі питання кримінально-правової характеристики економічної злочинності в Україні висвітлено у роботах Б.М. Головкина, О.Є. Користіна, Т.В. Мельничук, М.М. Олашин, С.С. Чернявського та ін. Проте зміни соціально-політичних умов існування українського суспільства за останні п'ять років, розгортання в її східних регіонах збройного протистояння й пов'язані з цим кризові явища в економіці зумовлюють необхідність перегляду основних показників і детермінантів злочинам в економічній сфері в

України.

Невирішені раніше проблеми стосуються відсутності єдиного підходу серед науковців щодо найбільш актуальних шляхів щодо розслідування, запобігання і профілактики економічній злочинності.

Метою дослідження визначення сучасних тенденцій економічної злочинності в Україні як важливої умови розробки стратегії протидії зазначеному виду злочинності.

Виклад основного матеріалу. Визначаючи види економічних злочинів слід керуватися наступними засадами: злочин, учинений спеціальним суб'єктом (службовою особою), який пов'язаний з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, відносити до вчинених на підприємстві, установі чи організації незалежно від форми власності; злочин, суб'єктом учинення якого є загальний суб'єкт, обліковувати за Класифікатором видів економічної діяльності за умови вчинення його: працівником підприємства, установи чи організації під час виконання трудових обов'язків, іншою особою, злочинними діями якої завдано шкоду підприємству, установі, організації або суб'єкту господарювання. Такий перелік забезпечить чіткий порядок віднесення кримінальних правопорушень до вчинених на підприємствах, в установах та організаціях за видами економічної діяльності.

Ефективність запобігання економічній

злочинності безпосередньо залежить від отримання повної та достовірної інформації щодо кількісних і якісних показників певного виду злочинів та визначення тенденцій розвитку досліджуваного феномену. Однією з проблем протидії економічній злочинності в Україні вбачається наявність значних складностей у визначенні її кількісних і якісних показників. З одного боку, це пов'язано зі внесенням значних змін до Кримінального кодексу України (далі – КК України) щодо відповідальності за економічні злочини, з іншого – з відсутністю єдиної статистичної звітності щодо вчинених економічних злочинів. Окрім того, під час аналізу статистичної інформації й тенденцій поширення економічних злочинів необхідно враховувати той факт, що з 2014 р. до офіційної статистики не включаються дані щодо Луганської та Донецької областей та Автономної Республіки Крим.

Запобігання злочинності є одним із пріоритетних напрямів діяльності держави, які поділяють на загальносоціальні, спеціально-кримінологічні й індивідуальні заходи запобігання злочинності. У контексті досліджуваної проблематики слід акцентувати увагу на спеціально-кримінологічних заходах запобігання злочинності. Суб'єктами таких заходів традиційно вважають державні органи, громадські організації, соціальні групи, посадових осіб і громадян, які цілеспрямовано здійснюють розроблення та реалізацію заходів із запобігання злочинності, у зв'язку з чим мають права, обов'язки й відповідальність за виконання покладених на них завдань [1, с. 93]. Залежно від цілей і завдань, а також функціональних обов'язків науковці поділяють суб'єктів протидії злочинності на дві групи: суб'єкти, які діють на загальносоціальному рівні, та спеціальні суб'єкти [2, с. 167].

До 70% злочинів у сфері економіки залишаються не виявленими, особливо розкрадання, доведення до банкрутства, доведення банку до банкрутства, умисне введення в обіг на ринку України (випуск на ринок) небезпечної продукції та ін. До складу інших негативних факторів, що обумовлюють зазначені тенденції в динаміці зростання рівня економічної злочинності, належать:

а) суттєві недоліки в роботі правоохоронних і контролюючих органів щодо

протидії злочинності у сфері господарювання, недостатність профілактичного напряму діяльності;

б) недоліки чинного законодавства, яке не забезпечує повною мірою потреб перехідного періоду розвитку суспільства, характеризується значною множинністю нормативних актів і протиріччями між ними;

в) наявність у певних випадках кримінальних зв'язків між службовими особами суб'єктів господарської діяльності і службовими особами органів державної влади та управління;

г) втрата в цілому організуючого впливу держави на функціонування системи запобігання злочинності у нових соціально-економічних умовах ринкової трансформації суспільства, недоліки державного регулювання управління системою запобігання злочинності у сфері господарської діяльності;

Останніми роками спостерігається тенденція щодо збільшення кількості виявлених кримінальних правопорушень, учинених на підприємствах, установах та організаціях. Зазначена статистика подається до Генеральної прокуратури України лише з 2016 р. Із вищевказаних кримінальних правопорушень до економічної злочинності можна віднести лише зареєстровані привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, а також злочини у сфері господарчої та службової діяльності. Так, у 2016 р. було зареєстровано 47 833 кримінальних правопорушень, учинених на підприємствах, установах та в організаціях [3]. Із них переважну більшість становлять злочини проти власності, і лише 23 459 (49 %) можна віднести до економічних злочинів, з них: 6 016 (13 %) складають привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, 2 955 (6 %) – злочини у сфері господарчої діяльності й 14 488 (30 %) – злочини у сфері службової діяльності. У 2017 р. було зареєстровано 52 903 кримінальних правопорушень, учинених на підприємствах, установах та в організаціях [4]. З них значну кількість продовжують становити злочини проти власності, а 30 669 (58 %) можна віднести до економічних злочинів, із них: 10 006 (19 %) складають привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, 2 672 (5 %) – злочини у

сфері господарчої діяльності й 17 991 (34 %) – злочини у сфері службової діяльності. Таким чином можна засвідчити тенденцію щодо збільшення економічної злочинності в структурі кримінальних правопорушень, учинених на підприємствах, установах та в організаціях. У цілому серед зареєстрованих у 2017 р. кримінальних правопорушень, учинених на підприємствах, установах та в організаціях, найбільшу кількість складають кримінальні правопорушення, вчинені у таких сферах: державного управління й оборони, обов'язкового соціального страхування (21 %), оптової та роздрібною торгівлі, ремонту автотранспортних засобів і мотоциклів (15 %), інформації і телекомунікації (10 %), фінансової та страхової діяльності (8 %). Переважну кількість зареєстрованих у 2017 р. кримінальних правопорушень, учинених на підприємствах, установах і в організаціях, складають злочини невеликої тяжкості (40 %), 29 % – злочини середньої тяжкості, 28 % – тяжкі злочини й 3 % – особливо тяжкі злочини.

Визначення економічної злочинності як злочинів, що спричиняють шкоду суспільним відносинам у виробничій, кредитно-фінансовій і торговельній сферах, також сприяє уніфікації поняття «економічна злочинність». Так, Н. Кузнецова трактує економічну злочинність як складову злочинів проти власності та злочинів підприємств. На думку О. Литвака, економічна злочинність – це сукупність навмисних корисливих злочинів, що вчинюють посадові особи, інші працівники підприємств й установ незалежно від форм власності шляхом використання посадового становища й місця роботи [5]. Класифікацію економічних злочинів пропонує В. Франчук: злочини проти власності – привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст. 185, 186, 188–192 КК України); злочини у сфері господарської діяльності (ст. 199–235 КК України), найнебезпечніші з яких: контрабанда (ст. 201), фіктивне підприємництво (ст. 205), легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом (ст. 209), нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету (ст. 210), ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) (ст. 212), шахрайство з фінансовими ресурсами (ст. 222); злочини у сфері

використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем і комп'ютерних мереж (ст. 361–363); злочини у сфері службової діяльності (ст. 364–370), зокрема: зловживання владою або службовим становищем (ст. 364), перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу (ст. 365); службове підроблення (ст. 366); службова недбалість (ст. 367); прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368); пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі (ст. 369); провокація підкупу (ст. 370) [6].

Економічна злочинність іноді ототожнюється з «бізнес-злочинністю», «злочинністю у сфері бізнесу», «злочинністю у сфері господарської діяльності», «білокомірцевою злочинністю». Будь-яка з названих дефініцій не дає чіткого уявлення про предмет дослідження. Наприклад, наркобізнес, безсумнівно, є видом бізнес-злочинності, але навряд чи правильно вважати його різновидом економічної злочинності. Корупція виступає елементом білокомірцевої злочинності, але спірно віднесення її до злочинності економічної. При цьому у дослідника залишається достатньо широке поле для суб'єктивного аналізу і, відповідно, віднесення тих чи інших кримінальних правопорушень до категорії економічних. Економічна злочинність – це сукупність умисних корисливих злочинів і осіб, які їх вчинили, у сфері легальної і нелегальної економічної діяльності, головним безпосереднім об'єктом яких є відносини власності і відносини у сфері виробництва, обміну, розподілу і споживання товарів та послуг [7, ст.133]. Головними особливостями економічних злочинів є:

- 1) маскування під законну економічну діяльність;
- 2) вміння злочинців пристосовуватись до нових форм і методів підприємницької діяльності;
- 3) досконале володіння ринковою ситуацією;
- 4) використання прогалін чинного законодавства, яке регулює підприємницьку діяльність [7, ст. 139]

У криміналістичній літературі комплекс злочинів у сфері економіки розглядається як

певна технологія злочинного збагачення в якій виділяють основні і вторинні злочини. До основних економічних злочинів відносять ті, які вчиняються безпосередньо з метою заволодіння чужими коштами чи іншим майном. Вторинними економічними злочинами слід вважати ті, які безпосередньо не надають матеріальної вигоди злочинцю, однак є способом вчинення основного злочину чи його приховування. За своєю сутністю злочини у сфері економіки спрямовані на заволодіння коштами та іншими цінностями і пов'язані із порушеннями законодавчо встановлених норм. Згідно Кримінального кодексу України до злочинів у сфері економіки, зокрема основних, можна віднести шахрайство, заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовим становищем, тоді як до вторинних економічних злочинів належать легалізація (відмивання) грошових коштів та іншого майна, здобутих злочинним шляхом, а також фіктивне підприємництво [8].

Висновки. Дослідження даної теми дає змогу дати таке визначення поняття економічного злочину: «економічний злочин – це протиправна дія, яка вчиняється у сфері економіки із зловживанням влади, що посягає на порядок здійснення економічного управління та має на меті одержання економічної вигоди».

Також, досліджуючи кримінологічний аспект вчинення економічних злочинів ми намагалися визначитись із складом економічного злочину. Суб'єктом злочину завжди виступає фізична особа, а суб'єктивною стороною завжди є умисел. В залежності від виду злочину це може бути посадова особа органів державної влади, або особа із приватної сфери господарювання.

Об'єктом злочину виступає економіка держави. Об'єктивною стороною виступають діяння особи, способи вчинення злочину, в тому числі і застосована техніка. Що цікаве, на нашу думку, мотивом вчинення злочину не завжди є збагачення чи неправомірна вигода, доволі часто мотивом злочинних діянь є приховування інших протиправних діянь, більш вагомих (що називають вторинним злочином).

Саме специфіка складу економічних злочинів не дозволяє правоохоронним органам миттєво реагувати на їх вчинення. Звісно держава реагує на дані злочини та намагається запобігти їм. Про це говорить створення Національного антикорупційного бюро України, функціонування департаменту з розслідування особливо важливих справ у сфері економіки, створення сайту держзакупівель «Прозоро» та багато інших кроків в цьому напрямку. Проте, практика показує, що всі дії владних органів щодо запобігання економічним злочинам супроводжуються виникненням більш новачійних механізмів вчинення економічних злочинів. Саме тому дана тема є надважливо і ще тривалий час буде актуальною для досліджень.

Крім того, з метою забезпечення ефективної запобігання злочинам у сфері господарської діяльності кримінально-правовими заходами необхідно привести відповідні положення кримінального законодавства у відповідність з приписами цивільного, господарського, фінансового та адміністративного законодавства.

Список використаних джерел:

1. Курс лекцій по кримінології: учеб. пособие / под ред. И. Н. Даньшина, В. В. Голины. Харьков. Одиссей, 2006. 280 с.
2. Кримінологія / под ред. Н. Ф. Кузнецовой, Г. М. Миньковского. М. БЕК, 2003. 556 с.
3. Звіт про кримінальні правопорушення, вчинені на підприємствах, установах, організаціях за видами економічної діяльності за січень – грудень 2016 р. Генеральна прокуратура України: офіц. сайт. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=112757&libid=100820&c=edit&_c=fo (дата звернення: 01.09.2018).
4. Звіт про кримінальні правопорушення, вчинені на підприємствах, установах, організаціях за видами економічної діяльності за січень – грудень 2017 р. Генеральна прокуратура України: офіц. сайт. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113285&libid=100820&c=edit&_c=fo (дата звернення: 01.09.2018).
5. Моніторинговий кримінологічний аналіз злочинності в Україні (2009–2013 роки): монографія

Є. М. Блажівський, І. М. Козьяков, О. О. Книженко та ін. Київ. Нац. акад. прокуратури України. 2014. 488 с.

6. Кальман О. Г. Економічна злочинність і суміжні з нею поняття. *Проблеми законності*. 2002. Вип. 55. С. 133–141.

7. Кельман О. Г. Економічна злочинність і суміжні з нею поняття. *Проблеми законності*. 2002. Вип. 55. С.133-141.

8. Меденцев А. М. Характеристика предмета та умов вчинення злочинів у сфері державних закупівель. URL: <http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc8/65.pdf>.

References:

1. Kurs lektsyi po krymynolohyy: ucheb. posobyе / pod red. Y. N. Danshyna, V. V. Holyni. Kharkov. Odyssei, 2006. 280 s.

2. Krymynolohyia / pod red. N. F. Kuznetsovoi, H. M. Mynkovskoho. M. BEK, 2003. 556 s.

3. Zvit pro kryminalni pravoporushennia, vchyneni na pidpriumstvakh, ustanovakh, orhanizatsiiakh za vydamy ekonomichnoi diialnosti za sichen – hruden 2016 r. Heneralna prokuratura Ukrainy: ofits. sait. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=112757&libid=100820&c=edit &_c=fo (data zvernennia: 01.09.2018).

4. Zvit pro kryminalni pravoporushennia, vchyneni na pidpriumstvakh, ustanovakh, orhanizatsiiakh za vydamy ekonomichnoi diialnosti za sichen – hruden 2017 r. Heneralna prokuratura Ukrainy: ofits. sait. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113285&libid=100820&c=edit &_c=fo (data zvernennia: 01.09.2018).

5. Monitorynhovi kryminolohichniy analiz zlochynnosti v Ukraini (2009–2013 roky): monohrafiia Ye. M. Blazhivskiy, I. M. Koziakov, O. O. Knyzhenko ta in. Kyiv. Nats. akad. prokuratury Ukrainy. 2014. 488 s.

6. Kalman O. H. Ekonomichna zlochynnist i sumizhni z neiu poniattia. *Problemy zakonnosti*. 2002. Vyp. 55. S. 133–141.

7. Kelman O. H. Ekonomichna zlochynnist i sumizhni z neiu poniattia. *Problemy zakonnosti*. 2002. Vyp. 55. S.133-141.

8. Medentsev A. M. Kharakterystyka predmeta ta umov vchynennia zlochyniv u sferi derzhavnykh zakupivel. URL: <http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc8/65.pdf>.